

УДК 81'373 421

Пасічна О. В.¹, Скринніков І. В.²

¹ канд. філол. наук, доц. КНУ

² студ. гр. ПЗ-18-1 КНУ

НОРМАТИВНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІМЕННИКІВ-НАЗВ ОСІБ У ДІЛОВОМУ МОВЛЕННІ

Офіційно-діловий стиль, як і будь-який функціональний різновид сучасної української літературної мови, має свої норми слововживання, формовживання й побудови синтаксичних конструкцій. Проте ділові тексти подекуди мають мовні огріхи, спричинені незнанням лексико-граматичної будови мови. Предметом нашого аналізу обрано нормативні аспекти використання іменників-назв осіб у сучасних текстах офіційно-ділового стилю. Окремі аспекти зазначеної проблеми порушували у своїх працях А. Корж, Л. Кравець, М. Мацюк, Л. Мацько, В. Михайлюк, С. Шевчук та ін. Так, З. Мацюк і Н. Станкевич вважають, що назви осіб за професією з нейтралізованою родовою віднесеністю на рівні окремих лексем є типовими граматичними омонімами і виділяють родостатеву кореляцію. Науковці зазначають, що не можна стверджувати, що в літературній мові взагалі відсутні нормативні співвідносні форми чоловічого – жіночого роду, наприклад: студент → студентка, аспірант → аспірантка, товариш → товаришка, робітник → робітниця. Процес творення похідних іменників жіночого роду не є простим. Треба уважно стежити за тим, щоб не порушити семантичної та формальної співвіднесеності, напр.: друкар і друкарка, секретар і секретарка. Варто зважати на контекст уживання таких назв професій, напр.: Зарахувати на посаду друкаря офсетного друку Кравець Л. П. і Зарахувати на посаду друкарки-референта Кравець Л. П.

Для виділення родостатевих протиставлень іноді послуговуються назвами типу жінка-міністр, жінка-банк'єр, жінка-економіст. Уживаючи такі складні найменування в мовленні, слід пам'ятати, що граматичну форму роду програмує основне слово, щодо якого прикладка є означенням, напр.: У парламенті виступала жінка-міністр. З-поміж усього багатства суфіксальних словотвірних морфем зі значенням жіночого роду треба вміти здійснити правильний вибір. Наприклад, співвідносні назви осіб жіночого роду за територіальною чи національною ознакою часто утворюються за допомогою суфікса -к(а), який приєднується до усічених основ іменників чоловічого роду, напр.: українець → українка, львів'янин → львів'янка, американець → американка, але поляк → полячка і полька, німець → німка і німкеня. Дослідники зазначають, що від багатьох назв населених пунктів, територій неможливо утворити однослівних назв осіб за ознакою місця проживання, а послуговуються розчленованим найменуванням, напр.: Кривий Ріг → мешканець (мешканка) Кривого Рогу.

Сучасною тенденцією родової категоризації іменників є збільшення кількості іменників жіночого роду, які утворюються від іменників-назв осіб чоловічого роду і поглиблюють їх розрізнення за ознакою статі. Показниками роду таких іменників здебільшого є словотвірні суфікси. За допомогою суфіксів утворюються співвідносні іменники жіночого роду від іменників чоловічого роду на позначення осіб за фахом, суспільною діяльністю, національністю, територіальною належністю тощо, напр.: економіст → економістка, прем'єр → прем'єрка, депутат → депутатка, завідувач → завідувачка. Особливо широко функціонують вони в розмовному мовленні, часто їх не фіксують словники. Аналогічної думки дотримуються Л. Мацько та Л. Кравець, зазначаючи, що «усе частіше в засобах масової інформації можна натрапити на слова професорка, директорка, поетка та ін. Від активного вживання такі слова поступово втрачають колорит розмовності, але все ж залишаються в групі стилістично обмеженої лексики, у діловій мові вони не допустимі» [2, с. 102].

М. Зубков розкриває особливості використання іменників у ділових паперах, насамперед описує правила їх поєднання із залежними словами. Іменники на означення статусу, професії, посади, звання здебільшого вживаються у чоловічому роді: викладач хімії, касир заводу, лаборант відділу, бригадир цеху, працівник фірми. Слова (прикметник, дієслово), залежні від працівник фірми, учитель школи, узгоджуються із цим найменуванням лише в чоловічому роді (бухгалтер фірми виявив, старший інспектор комісії записав, висококваліфікований кухар ресторану переміг).

Форм жіночого роду набувають лише залежні займенники та дієслова, узгоджуючись із прізвищем, посадою, фахом тощо, наприклад: завідувач кафедри української мови доцент Креч Тетяна Василівна зазначила, що...

Окрім того, сукупні поняття професійної діяльності, назви осіб за фахом і місцем роботи, проживання та національною приналежністю треба передавати за допомогою додаткових слів, що пояснюють узагальнення: працівники пошти, працівники заводу [1, с. 186-188]. Уживання кличного відмінка в усному й писемному діловому мовленні є нормативним: Шановний голово державної екзаменаційної комісії! Вельмишановні панове! Колего Іване Юрійовичу! Пане ректоре!

Отже, створення офіційно-ділових текстів потребує дотримання норм уживання іменників-назв осіб за професією, посадою, званням тощо, що дозволяє досягти правильності усного й писемного ділового мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зубков, М. Г. Сучасна українська ділова мова: навч. посібник [Текст] / М. Г. Зубков. – Х.: Торсінг, 2003. – 448 с.
2. Мацько, Л. І. Культура української фахової мови: навч. посібник [Текст] / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець. – К.: Академія, 2007. – 360 с.